

DOI: 10.19195/2082-8322.7.5

Dorota Burczyc
Uniwersytet Wrocławski

Nowy wymiar niepełnosprawności? Rozważania na temat wpływu pojęć na wizerunek osób z różnymi dysfunkcjami

Wprowadzenie

Niepełnosprawność to wciąż trudny temat, nie tylko dla osób, które jej doświadczają, ich rodziny, bliskich, lecz także dla całego społeczeństwa. Przemiany, jakie dokonały się w Polsce, sprawiły, że zagadnienie to nie jest już tematem tabu (powstało wiele regulacji prawnych, jak chociażby Karta Praw Osób Niepełnosprawnych, uchwalona przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, wyjaśniająca sytuację Polaków zmagających się z różnymi dysfunkcjami), jednak mimo właściwych intencji i realizowanej polityki informacyjnej poziom społecznej świadomości na temat osób z niepełnosprawnościami, wolnej od stereotypowych wyobrażeń, jest wciąż niewystarczający. Podział na dwa światy: sprawnych i niepełnosprawnych stał się impulsem do powstania wielu krzywdzących uprzedzeń, za sprawą których osoby z niepełnosprawnością doświadczają dyskryminacji na różnych płaszczyznach życia społecznego. Stąd wiele inicjatyw organizacji pozarządowych skupia się wokół kwestii społecznego postrzegania osób z niepełnosprawnością. Naprzeciw temu wyzwaniu wychodzą autorzy poradników, tzw. *savoir-vivre'u* wobec osób z niepełnosprawnością. Poradniki te są pretekstem do zwrócenia uwagi na obecne definiowanie niepełnosprawności, na wpływ pojęć na wizerunek osób o obniżonej sprawności. Na wstępie warto zwrócić uwagę szczególnie na jeden z nich. Ten interesujący poradnik-instruktaż dla dorosłych i dzieci pojawił się na stronie Rzecznika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych.

STAWIAJ OSOBE NA PIERWSZYM MIEJSCU. Mów „osoba niepełnosprawna” a nie „niepełnosprawny”, „osoby niepełnosprawne” a nie „niepełnosprawni”. Jeżeli chodzi o konkretne formy niepełnosprawności, bezpiecznie jest mówić „osoba z zespołem Tourette’a” lub „osoba z porażeniem mózgowym”. Zdarza się jednak, że poszczególne osoby mają swoje własne preferencje, dlatego jeżeli nie masz pewności, jakich słów używać — zapytaj. Unikaj przestarzałych określeń takich jak „upośledzony” czy „kaleka”. Pamiętaj też, że wiele osób niepełnosprawnych nie lubi żargonowych, eufemistycznych określeń typu „inwalida narządu ruchu” czy „sprawny inaczej”. Zamiast „przykuty do wózka inwalidzkiego” mów „osoba korzystająca z wózka”. Wózek umożliwia osobie niepełnosprawnej poruszanie się i pełne uczestnictwo w życiu społecznym, jest więc elementem wyzwalającym a nie „przykuwającym”¹.

Przesłanie zaprezentowanego fragmentu przewodnika zwraca uwagę na wizerunek osób z niepełnosprawnością — na potrzebę jego zmiany, przede wszystkim na poziomie stosowanego języka. W Polsce nadal spotykana jest duża różnorodność w określaniu osób niepełnosprawnych. Definiowanie niepełnosprawności kształtowane jest przez środowisko osób z dysfunkcjami, świat polityki społecznej i organizacji pozarządowych zajmujących się wsparciem osób zmagających się z wieloma problemami natury społecznej. Wobec tego istotne dzisiaj wydaje się zbadanie i porównanie opinii studentów filologii polskiej i komunikacji wizerunkowej na ten temat — poznanie ich interpretacji pojęć „osoba niepełnosprawna” i „osoba z niepełnosprawnością”, zdemaskowanie mentalnych barier, poznanie charakteru, jaki za sprawą pojęć przypisujemy osobom z różnymi dysfunkcjami.

Społeczne postrzeganie niepełnosprawności

Zanim termin „niepełnosprawny” pojawił się w naszym języku, używano określeń zbliżonych, chociaż znacznie węższych treściowo, jak: „głuchoniemy”, „chromy”, „garbaty”, „głuchy”, „inwalida”, „inny”, „kulawy”, „niedorozwinięty”, „niewidomy”, „niewydolny”, „ociemniały”, „paralityk”, „ślepy”, „ślepiec”, „ułomny”, „upośledzony”². Dzisiaj takie określenie jak „niepełnosprawny”, mimo że istnieje od dawna, u każdego wywołuje absolutnie odrębne skojarzenia. Dla jednych jest to „niewidomy”, dla drugich „bez ręki”, a jeszcze inni interpretują niepełnosprawność wyłącznie przez pryzmat człowieka poruszającego się na wózku inwalidzkim. Przyczyn tego zjawiska można upatrywać się w sposobie prezentowania osób z niepełnosprawnością w mediach. Większość materiałów telewizyjnych poruszających temat dysfunkcji ilustruje przede wszystkim osoby z niepełnosprawnością ruchową. Z badań przeprowadzonych przez Jacka Zabłockiego na temat wiedzy i wyobrażeń lokalnych liderów o ludziach niepełnosprawnych i ich sytuacji w gminie wynika, że w przypadku upośle-

¹ <http://niepelnosprawni.gov.pl/container/publikacje/edukacja/Praktyczny%20poradnik%20savoir-vivre.pdf>.

² S. Milewski, E. Czaplowska, *Człowiek niepełnosprawny w świadomości współczesnych Polaków*, [w:] *Człowiek niepełnosprawny — zagrożenia i szanse rozwoju*, red. B. Aouil, Bydgoszcz 1999, s. 117–118.

dzeń ślepoty i paraliżu nóg występuje znaczna zgodność sądów wśród respondentów — osoby niewidome i cierpiące na paraliż nóg są pospolicie uznawane za niepełnosprawne, a ich niepełnosprawność traktowana jest przez większość jako poważna (91,2% — ślepota oraz 82,7% — paraliż nóg). Z kolei w przypadku upośledzeń takich, jak opóźnienie umysłowe i ciężka choroba serca nie było już takiej zgodności. Co prawda wciąż jest wyrażany pogląd, że są to poważne upośledzenia powodujące niepełnosprawność, ale opinię taką wyraża niewiele więcej niż połowa respondentów (58,1% — upośledzenie oraz 55,4% — choroba serca). Największa rozbieżność występuje przy ocenie choroby psychicznej i wyraźnej deformacji ciała. W tym przypadku 3/4 respondentów uznaje chorobę psychiczną i 2/3 zniekształcenie ciała za warunek niepełnosprawności, aczkolwiek ponad połowa ankietowanych uważa, że są to lżejsze odmiany niepełnosprawności, a znaczący odsetek respondentów nie uznaje osób dotkniętych tymi przypadkami jako osób niepełnosprawnych³. Przeprowadzone przez Zabłockiego badania ukazują tendencję do określania niepełnosprawności sprowadzających się tylko do drastycznych upośledzeń, np. niedowładu nóg czy ślepoty. Zawężone w ten sposób określenia występowały wyłącznie u badanych cieszących się dobrym zdrowiem, lecz nie u osób niepełnosprawnych, również biorących udział w badaniu.

Sam termin „niepełnosprawny” ma często charakter naznaczający i dotyczy nadania konkretnej osobie cech lub właściwości (zazwyczaj niekorzystnych) przeniesionych z działającego w społeczeństwie stereotypowego obrazu osoby z dysfunkcją. Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku terminów odnoszących się do konkretnych rodzajów niepełnosprawności⁴. Dlatego też gdy tylko rozwój naukowo-techniczny zwiększa możliwości funkcjonowania osób z niepełnosprawnością, pojawiają się nowe, mniej stygmatyzujące określenia. Takim terminem jest „osoba z niepełnosprawnością”, który zdaniem Dariusza Galasińskiego jest obecnie bardziej stosowny niż sformułowanie „osoba niepełnosprawna”. Autor przytacza dwa typy argumentacji — strukturalny i dyskursywny. Strukturalny związany jest ze stosownością systemową obu tych terminów, a także z ich poprawnością językową. Z kolei dyskursywny, czyli tzw. język w użyciu, to zbiór znaków i praw ich użycia, który stanowi wachlarz społecznych praktyk konstruujących rzeczywistość. Według Galasińskiego argument strukturalny jest wysoce niestosowny w rozważaniach na temat osób z niepełnosprawnością, ponieważ pozbawiony jest elastyczności języka, jego niedopasowania do kontekstów społecznych i przede wszystkim języka, którego ludzie używają na co dzień. Wyższość argumentacji dyskursywnej polega na używaniu języka, który ambasaduruje rzeczywistość, i co najważniejsze, konstruuje ją. Wyrażenie „osoba niepełnosprawna” zamyka ową osobę wyłącznie w obrębie jej dysfunkcji. Natomiast

³ J. Zabłocki, *Postrzeganie ludzi niepełnosprawnych i ich problemów*, [w:] *Niepełnosprawni w gminie*, red. J. Gąsior, K. Ostrowski, J. Zabłocki, Warszawa 1994, s. 16–17.

⁴ Cz. Kosakowski, *Węzłowe problemy pedagogiki specjalnej*, Toruń 2003, s. 35.

„osoba z niepełnosprawnością” nie ogranicza człowieka do jednego wymiaru — choroby — lecz zwraca uwagę również na funkcje, jakie pełni w życiu⁵.

Język konstruuje rzeczywistość. W wypadku określenia „osoba niepełnosprawna” nie dość, że wyrażenie zamyka takie osoby w ich jednej cesze, to na dodatek stygmatyzuje je. Wyrażenia „osoba z niepełnosprawnością” czy „osoba z niepełnosprawnościami” unikają tego zamknięcia, na dodatek robią to bez deficytu semantycznego. Nie ma żadnych powodów, byśmy nie zdecydowali się ich używać. Język polega również na takich decyzjach⁶.

Cel pracy

Celem pracy było wskazanie, jak rozumiane jest pojęcie niepełnosprawności wśród studentów na wydziale filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Do badań wybrano trzy kierunki studiów filologicznych: komunikacja wizerunkowa, filologia polska oraz publikowanie cyfrowe i sieciowe. Wynikało to z przypuszczenia, że studentów tych kierunków różnicuje postrzeganie niepełnosprawności na etapie pojęciowym. Sformułowanie pytań o różnice między określeniami „osoba niepełnosprawna” a „osoba z niepełnosprawnością” jest elementem wprowadzającym do projektowania kampanii społecznych. Studenci — zarówno przyszli edytorzy, jak i specjaliści od komunikacji i wizerunku — będą w większości odpowiedzialni za tworzenie tekstów o istniejących problemach społecznych, a niektórzy nawet połączą swoją przyszłość z projektowaniem reklam społecznych dotyczących tematu niepełnosprawności. Zwrócona zostaje tym samym szczególna uwaga na sposób, w jaki postrzegamy niepełnosprawność i jak ją opisujemy, gdyż ma to niebagatelny wpływ na rehabilitację społeczną osób z różnymi niepełnosprawnościami, a także na komunikację ze środowiskiem, w którym one funkcjonują.

Materiał i metodyka

Badania przeprowadzono wśród studentów Uniwersytetu Wrocławskiego na wydziale filologicznym. Przebadano 46 osób na kierunku komunikacja wizerunkowa, II i III rok (37 kobiet i 9 mężczyzn). Z kolei na kierunku filologia polska przebadano 18 osób z III roku (15 kobiet i 3 mężczyzn) i 22 osoby z I roku na kierunku publikowanie cyfrowe i sieciowe (18 kobiet i 4 mężczyzn). Narzędziem badawczym były badania jakościowe. Studenci zostali poproszeni o pisemną interpretację pojęć, wyjaśnienie różnic między określeniami „osoba niepełnospraw-

⁵ D. Galasiński, *Osoby niepełnosprawne czy z niepełnosprawnościami?*, „Niepełnosprawność. Zagadnienia, problemy, rozwiązania” 2013, nr IV (9), s. 3.

⁶ *Ibidem*, s. 4.

na” a „osoba z niepełnosprawnością”. Pytanie zostało sformułowane następująco: „Wyjaśnij, jaka jest różnica między określeniem osoba niepełnosprawna a osoba z niepełnosprawnością”. Respondenci zostali poinformowani o anonimowości przeprowadzonej ankiety oraz zwrócona została im uwaga „że każda odpowiedź jest dobra”, co pozwoliło na niewymuszoną interpretację wymienionych określeń.

Odpowiedź modelowa:

1. Osoba niepełnosprawna — [...] osoba, której sprawność fizyczna, psychiczna lub umysłowa trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia życie codzienne, naukę, pracę oraz pełnienie ról zgodnie z normami prawnymi i zwyczajowymi [...].⁷

2. Osoba z niepełnosprawnością — termin, który nie ogranicza osoby wyłącznie do posiadanych dysfunkcji, lecz zwraca uwagę na role, jakie pełni w życiu⁸.

Wyniki

Dziesięciu spośród osiemnastu ankietowanych na kierunku filologia polska kojarzy osobę niepełnosprawną z jakimś defektem psychicznym lub fizycznym, dodatkowo zwracając uwagę na jej niesamodzielność i zależność od drugiej osoby. Siedem spośród osiemnastu osób interpretuje osobę niepełnosprawną jako człowieka, który nie może podjąć codziennym czynnościom. Są to odpowiedzi mieszczące się w modelu Karty Praw Osób Niepełnosprawnych, aczkolwiek zdarzały się odpowiedzi (2/18) przywołujące na myśl skojarzenie osoby niepełnosprawnej z wózkiem, utratą wzroku, niedowładem czy brakiem kończyn. Jedna odpowiedź dotyczyła wykluczenia i „mniejszego rozumienia świata”. Są to odpowiedzi niemieszczące się w żadnym z zaprezentowanych modeli. Z kolei termin „osoba z niepełnosprawnością” u szesnastu ankietowanych stanowił porównanie do pierwszego określenia, tzn. że większość studentów traktuje osobę z niepełnosprawnością jako kogoś „z mniejszym stopniem kalectwa”, „osobę niepełnosprawną w mniejszym stopniu”, „posiadającą drobną ułomność”, „mogącą samodzielnie funkcjonować bez potrzeby opieki drugiej osoby”. Są to odpowiedzi przeciwstawne do interpretacji osoby niepełnosprawnej. Dwie spośród osiemnastu odpowiedzi są zbliżone do modelowej interpretacji osoby z niepełnosprawnością: „Niepełnosprawność w pierwszym przypadku składa się na to, jaka jest to osoba, w drugim nie ma to znaczenia, nie określa, jaką jest osobą, nie wartościuje”; „Osoba niepełnosprawna jest tym samym co osoba z niepełnosprawnością — choć istotnie osoba z niepełnosprawnością brzmi mniej degradująco”.

⁷ Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej z dnia 1 sierpnia 1997 r. Karta Praw Osób Niepełnosprawnych.

⁸ D. Galasiński, *op. cit.*

Tabela 1. Różnice w interpretacji pojęć „osoba niepełnosprawna” i „osoba z niepełnosprawnością”

Lp.	Osoba niepełnosprawna	Osoba z niepełnosprawnością
1.	Osoba nie w pełni sprawna, skazana na zmaganie się z ograniczeniami. Zmuszona do rozróżnienia tych dwóch pojęć zwróciła-bym uwagę na nierozzerwalność pierwszego i dodatkowość drugiego. Niepełnosprawność w pierwszym przypadku składa się na to, jaka jest to osoba, w drugim nie ma to znaczenia, nie określa jaką jest osobą, nie wartościuje.	jw.
2.	Osoba z uszczerbkiem fizycznym lub psychicznym, która nie jest zdolna do samodzielnego funkcjonowania w społeczeństwie.	Osoba z uszczerbkiem psychicznym lub fizycznym, który nie neguje jej samodzielnego funkcjonowania w społeczeństwie
3.	Osoba niemogąca w pełni sprawnie wykonywać czynności związanych z codzienną egzystencją.	Osoba dotknięta pewnym stopniem niepełnosprawności, jednak zdolna do codziennego funkcjonowania z nią, niepotrzebująca pomocy w codziennej egzystencji.
4.	Osoba niepełnosprawna to osoba pod pewnym kątem upośledzona w wymiarze fizycznym lub psychicznym, potrzebująca wsparcia drugiego człowieka.	Osoba z niepełnosprawnością to osoba niepełnosprawna w mniejszym stopniu.

Źródło: Ankieta *Różnice w interpretacji pojęć osoba niepełnosprawna a osoba z niepełnosprawnością*, listopad 2015.

Kolejną grupę respondentów stanowią studenci na kierunku publikowanie cyfrowe i sieciowe. Większość z nich (18/22) interpretuje osobę niepełnosprawną zgodnie z modelem odpowiedzi znajdującym się w Karcie Praw Osób Niepełnosprawnych, to znaczy jako osobę niesprawną fizycznie lub umysłowo oraz w pełni niezdolną do samodzielnego funkcjonowania w społeczeństwie. W odpowiedziach znalazły się też skojarzenia osoby niepełnosprawnej z określoną dysfunkcją. Sześciu spośród dwudziestu dwóch ankietowanych charakteryzuje osobę niepełnosprawną z „brakiem obu rąk”, „utrata nogi”, „poruszaniem się na wózku inwalidzkim”, „całkowitym paraliżem”, „osobami od urodzenia niewidomymi, niechodzącymi i niesłyszącymi, bez rąk, bez nóg”. Jedna odpowiedź dotyczyła całkowitej zależności osoby niepełnosprawnej od instytucji, które zajmują się wparciem osób będących w potrzebie. Inna podkreślała zaś „nieusuwalność” defektu fizycznego lub psychicznego. Drugi termin, „osoba z niepełnosprawnością”, u jedenastu respondentów stanowił porównanie do określenia „osoba niepełnosprawna”, co oznacza, że grupa ta traktuje osobę z niepełnosprawnością jako człowieka, którego „dysfunkcje nie są tak poważne jak u osoby niepełnosprawnej” oraz „nie wymaga pomocy drugiej osoby, jest bardziej samodzielna”. Kolejnych pięciu respondentów interpretuje osobę z niepełnosprawnością przez rodzaj dysfunkcji: „osoba, która ma problem ze wzrokiem jest osobą z niepełnosprawnością, niekoniecznie musi utracić wzrok całkowicie”, „brak jednej nogi”

„niedosłyszenie i niedowidzenie”, „wada wzroku, utrata słuchu”. Dwie kolejne odpowiedzi charakteryzowały osobę z niepełnosprawnością z uszczerbkiem psychicznym, mianowicie: „osoba umyślowo niezdolna do wykonywania pewnych aktywności” oraz „osoba niepełnosprawna intelektualnie”. Pozostałe interpretacje (2/22) związane były z możliwością „usunięcia” dysfunkcji oraz brakiem różnic między osobą niepełnosprawną a osobą z niepełnosprawnością. Dwie ostatnie odpowiedzi podkreślały zdolności osoby z niepełnosprawnością do normalnego funkcjonowania: „osoba, której niepełnosprawność nie wyklucza z wykonywania większości czynności” oraz „osoba, której niepełnosprawność w niewielkim stopniu wpływa na jej życie”, będąc w ten sposób zbliżoną interpretacją do modelu zaproponowanego przez Dariusza Galasińskiego.

Tabela 2. Różnice w interpretacji pojęć „osoba niepełnosprawna” i „osoba z niepełnosprawnością”

Lp.	Osoba niepełnosprawna	Osoba z niepełnosprawnością
1.	Osoba niepełnosprawna to osoba pod pewnym kątem upośledzona w wymiarze fizycznym lub psychicznym, potrzebująca wsparcia drugiego człowieka.	Osoba z niepełnosprawnością to osoba niepełnosprawna w mniejszym stopniu.
2.	Osoba, która nie jest w pełni samowystarczalna, potrzebuje czyjeś pomocy.	Osoba częściowo niesprawna, np. ma jedną rękę niewładną.
3.	Osoba, która nie posiada pełnej sprawności ruchowej/fizycznej.	Osoba, która nie jest w pełni sprawna, jednak jej niepełnosprawność nie jest tak poważna, jak u osoby niepełnosprawnej.
4.	Osoba fizycznie niezdolna z przyczyn chorobowych do wykonywania pewnych aktywności fizycznych.	Osoba umyślowo niezdolna z przyczyn chorobowych do wykonywania pewnych aktywności umysłowych.

Zródło: Ankieta *Różnice w interpretacji pojęć osoba niepełnosprawna a osoba z niepełnosprawnością*, listopad 2015.

Ostatnia grupa respondentów (46 osób na kierunku komunikacja wizerunkowa) na pytanie, kim jest „osoba niepełnosprawna”, w większości odpowiedzi (19/46) zdefiniowała ją, wskazując na cechy charakterystyczne, jakimi są dysfunkcje fizyczne lub psychiczne, (5/46) problemy w funkcjonowaniu oraz (8/46) całkowita zależność od drugiej osoby. Dodatkową interpretację „osoby niepełnosprawnej” uzupełniało wskazanie dysfunkcji, jaką jest paraliż nóg (4/46). Z kolei termin „osoba z niepełnosprawnością” to według dwudziestu czterech ankietowanych osoba z „czasową dysfunkcją”, „dysfunkcją w mniejszym stopniu”, „z niepełnosprawnością nie przeszkadzającą w życiu”, „osobą sprawną z jakimś defektem”. Siedmiu studentów wskazało dysfunkcje psychiczne lub fizyczne jako charakterystyczne dla osoby z niepełnosprawnością, wskazując tym samym na brak różnic między zaprezentowanymi terminami. Pozostałe odpowiedzi różnią się od poprzednich, wskazując na funkcjonowanie „w ogólnie” osoby z niepełnosprawnością w społeczeństwie. Przykładem jest interpretacja: „osoba z niepełnosprawnością kojarzy mi się z osobą aktywną zawodowo mimo nie-

pełnosprawności”, „pojęcie osoby z niepełnosprawnością jest na pewno pojęciem, które nie krzywdzi i nie piętnuje”, „osoba z niepełnosprawnością brzmi jakby była zwyczajną, normalną osobą”, „jej niepełnosprawność nie determinuje całego życia”. Tego typu odpowiedzi udzieliło piętnastu ankietowanych (14 kobiet i 1 mężczyzna). Odpowiedzi te wpisują się w charakterystykę „osoby z niepełnosprawnością” zaproponowaną przez Dariusza Galasińskiego, ponieważ podkreślają takie same prawa do funkcjonowania w życiu społecznym co osoby pełnosprawne.

Tabela 3. Różnice w interpretacji pojęć „osoba niepełnosprawna” i „osoba z niepełnosprawnością”

Lp.	Osoba niepełnosprawna	Osoba z niepełnosprawnością
1.	Dla mnie w ogóle nie powinno się mówić „osoba niepełnosprawna” — moim zdaniem to niejako godzi w jej człowieczeństwo. Przykładem są osoby, które startują w paraolimpiadzie. Czy naprawdę są oni niepełnosprawni? Albo osoby na wózkach, które świetnie dają sobie radę w życiu. W ich oczach oni nie są „niepełnosprawni” — są sprawni — żyją.	Lepszym określeniem jest dla mnie „osoba z niepełnosprawnością”. Podkreśla, że nie człowiek jest jakby uszkodzony, tylko ma jakąś „wadę” niezależną od niego, co nie czyni go gorszym ani mniej sprawnym. Czymś się wyróżnia.
2.	Pojęcie osoba niepełnosprawna brzmi jakby dana osoba w pewnym stopniu była „wykluczona” ze społeczeństwa. Jakby jej niepełnosprawność przyćmiła jej wszystkie cechy.	Osoba z niepełnosprawnością natomiast brzmi jakby była zwyczajną, zwykłą osobą, która po prostu posiada jakąś ułomność, lecz w niczym nie zmienia jej jako osoby.
3.	Pojęcie „osoba niepełnosprawna” wskazuje na to, że niepełnosprawność jest główną cechą tej osoby, a nawet, że osoba ta nie jest nikim więcej niż jedynie „osobą niepełnosprawną”.	„Osoba z niepełnosprawnością” wskazuje jedynie na pewną cechę i sprawia wrażenie, że niepełnosprawność nie determinuje całego życia tej osoby i nie określa, kim jest. Drugie określenie jest mniej wartościujące.
4.	Termin „osoba niepełnosprawna” sugeruje kogoś, kto nie jest w pełni sprawny, a co za tym idzie — nie jest w stanie wykonywać żadnych czynności na tym samym poziomie co ludzie „sprawni”.	Powiedzenie o kimś „osoba z niepełnosprawnością”, np. ruchową, sugeruje, że w tej konkretnej dziedzinie dana osoba może „nie nadążyć” za osobami w pełni sprawnymi, ale w każdej innej jest równie sprawna.

Źródło: Ankieta *Różnice w interpretacji pojęć osoba niepełnosprawna a osoba z niepełnosprawnością*, listopad 2015.

Podsumowanie

Charakterystyki podane przez studentów z wydziału filologicznego wykazują różnice w postrzeganiu i ocenianiu osób z dysfunkcjami, a także pozwalają spojrzeć na stopień przypisywanego im podobieństwa. Płynące z nich wnioski mogą być interesujące i mieć niebagatelne znaczenie w dalszych rozważaniach dotyczących projektowania narzędzi komunikacji społecznych związanych z tematem niepełnosprawności.

Sposób, w jaki określane są osoby z niepełnosprawnością, przekłada się na wszelkiego rodzaju wsparcie mające wpływ na ich rehabilitację zawodową i społeczną.

Wyniki przeprowadzonych badań niestety wskazują na skalę i zakres niewiedzy na temat niepełnosprawności w społeczeństwie. Na lukę, którą stanowi brak dopasowania języka do stale zmieniających się paradygmatów dotyczących jakości życia osób z niepełnosprawnością. Problem interpretacji tego terminu ma bezpośredni związek z zawilocią i małą przejrzystością definicji w Polsce i innych krajach UE. Kolejnym zaś dylematem jest brak odpowiedniej edukacji i promocji działań w tym zakresie. Istniejące reklamy społeczne tylko pogłębiają stereotyp osoby niepełnosprawnej — poruszającej się na wózku, niewidomej lub niesłyszącej. W ten sposób przysłowiowa walka z trzema schodami może być w społecznym odbiorze synonimem wszechobecnych barier i istniejących z tego tytułu ograniczeń.

Znaczna część odpowiedzi studentów (85% ankietowanych) mieściła się w modelowym wzorze określenia „osoba niepełnosprawna”. W tym przypadku wyraźne są także oceny negatywne, a dotyczą one głównie funkcjonowania w społeczeństwie, inaczej pełnienia określonych funkcji społecznych: „straciła możliwość sprawnego całkowitego egzystowania w społeczeństwie”, „stopień uniemożliwiający egzystowanie”, „ograniczone zdolności do normalnego funkcjonowania w sferze zawodowej i społecznej”. Niemniej nie pojawiła się ani jedna odpowiedź, która wskazywałaby na występowanie niepełnosprawności czasowej. Wszystkie odpowiedzi podkreślały stały i nieusuwalny uszczerbek na zdrowiu. Tym samym warto zwrócić uwagę, że osoba niepełnosprawna otrzymała niewiele zbieżnych charakterystyk z osobą z niepełnosprawnością, jednakże opatrzone są one silnym kontrastem, jeżeli mowa o dysfunkcjach pewnych części ciała. Definicje niepełnosprawności najczęściej zamykają się w stereotypie osoby poruszającej się na wózku inwalidzkim. Większość sondaży wskazuje, że niepełnosprawność częściej łączona jest z dysfunkcjami ruchowymi aniżeli np. z chorobami takimi jak cukrzyca czy astma. Ta prawidłowość także znalazła odbicie w wynikach ankiety: 30% respondentów uznało taki rodzaj dysfunkcji jak paraliż nóg (poruszanie się na wózku) jako charakterystyczny dla osoby niepełnosprawnej. Inaczej już wygląda sytuacja z interpretacją terminu „osoba z niepełnosprawnością”. Ankietowani zdali sobie sprawę z potrzeby zestawienia obu sformułowań, tym samym odpowiedzi, które zostały udzielone na drugie zagadnienie, były przeciwieństwem pierwszego. W ten sposób osoby z niepełnosprawnością w większości odpowiedzi charakteryzują się mniejszym stopniem niepełnosprawności, np. dysfunkcją poszczególnych części ciała. Co interesujące, także osoby niedosłyszące i niedowidzące zaliczane są do kategorii „osoby z niepełnosprawnością”, osoby niewidome i niesłyszące są zaś już ściśle związane z terminem „osoba niepełnosprawna”.

Respondenci byli zgodni co do funkcjonowania osób z niepełnosprawnością, podkreślając ich niezależność od drugiej osoby oraz możliwości podejmowania różnego rodzaju aktywności. Tym samym wśród najsilniej podkreślanych pozytywów były takie

sformułowania, jak: „zdolna do”, „niezależna” i „funkcjonująca bez pomocy”. Niestety, zwrócenie uwagi na pełnienie dodatkowych ról społecznych nie miało miejsca w żadnej z podanych odpowiedzi.

Modele zaprezentowanych pojęć pociągają za sobą konsekwencje w myśleniu i podejściu do osób z dysfunkcjami. W tym kontekście termin „osoba z niepełnosprawnością” zyskuje więcej pozytywnych określeń (z pewnością mniej degradujących) niż w przypadku „osoby niepełnosprawnej”. Widać zatem, że istnieje pilna potrzeba zwrócenia uwagi na różnice w interpretacji zaprezentowanych kategorii, gdyż mogą one wyraźnie wpłynąć na ograniczenie aktywności społecznej osób z niepełnosprawnością oraz ich zdolności do realizacji różnych ról społecznych i zawodowych. Umiejętność oceny ich wizerunku za pomocą stosowanej terminologii może odegrać ważną rolę w korygowaniu nieprawidłowych postaw społecznych. Badania na ten temat powinny zatem być prowadzone, a ich wyniki brane pod uwagę przy kształtowaniu właściwych komunikatów na temat niepełnosprawności i osób nią dotkniętych.

A new dimension of disability? Reflections on the impact of concepts on the image of people with various dysfunctions

Summary

The work focuses on the impact of concepts on the image of people with disabilities. The article is based on research on interpretation of both “disabled person” and “person with disability” terms. The survey was performed among students at the University of Wrocław at the Faculty of Philology.

The results of this study indicate the scale and scope of ignorance regarding the disability among society. Indicates on the gap caused by the mismatch of language with respect to the constantly changing quality of life of people with disabilities. Research results are important from the point of view of designing communication tools, especially social advertising.